

ჯორჯ ელისი და მისი ქართველური ლექსიკური მასალები: კითხვები და პასუხები

ზაალ კიკვიძე

არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
zaal.kikvidze@tsu.ge

ლევან ფაჩულია

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
L_pachulia@yahoo.com

წინამდებარე ნაშრომში განვიხილავთ ჯორჯ ელისის მიერ XVIII საუკუნის მიწურულს ინგლისში გამოქვეყნებულ ნაშრომს, რომელიც კავკასიის ქვეყნების ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მიმოხილვას და აქ გავრცელებული რამდენიმე ენის ლექსიკოგრაფიულ მასალასაც შეიცავს. იმისათვის, რომ უფრო ნათლად გაგვეშუქებინა ცალკეული დეტალი, გადავწყვიტეთ, ჩვენი სტატია აგვეგო კითხვა-პასუხის ფორმით; კერძოდ, ავტორისა და მისი ნაწარმოების სხვადასხვა ასპექტის შესახებ ვსვამთ კითხვებს და ვცდილობთ მათთვის სათანადო პასუხების პოვნას.

სავსებით კანონზომიერი იქნება, თუ პირველ კითხვად გამოვიტანთ შემდეგს: ვინ იყო ჯორჯ ელისი? იგი ინგლისელი გახლდათ, თუმცა დაიბადა იამაიკაში, გრინკასლის მამულში 1753 წლის 19 დეკემბერს.¹ მისი მშობლები იყვნენ ჯორჯ ელისი და სიუზანა შარლოტ ლონგი. მამა ვაჟის დაბადებამდე სამი თვით ადრე გარდაიცვალა. ალბათ, ეს გახდა ერთ-ერთ მიზეზი იმისა, რომ ორი წლის ჯორჯმა დედასთან ერთად ინგლისს მიაშურა. სამწუხაროდ, არ მოიპოვება ზუსტი ცნობები მისი განათლების შესახებ. ბერკშირის საგრაფოში მდებარე იტონის კოლეჯის სარეგისტრაციო წიგნში არსებობს ჩანაწერი იმის შესახებ, რომ 1764-1770 წლებში იქ ირიცხებოდა ვინმე ჯ. ელისი (G. Ellis), თუმცა არავინ იცის, ეს ჩვენთვის საინტერესო პიროვნება იყო თუ არა. სხვა წყაროების მიხედვით, იგი სწავლობდა ვესტმინსტერის სკოლაში, შემდეგ კი კემბრიჯის უნივერსიტეტის სამების სახელობის კოლეჯში (კიკვიძე, ფაჩულია 2019: 451). ჯორჯ როუზ ელისი პოეტი გახლდათ და ეს სახელი პირველ რიგში სწორედ მხატვრულ ლიტერატურასთან ასოცირდებოდა მისი თანამედროვეებისათვის. იგი მეგობრობდა ბრიტანელ დიპლომატ სერ ჯეიმს ჰარისთან (ვისაც შემდგომში ეწოდა ლორდი მალმსბერი) და გარკვეული დროის განმავლობაში მის ადიუტანტადაც მუშაობდა; სწორედ მასთან ერთად ეწვია ელისი ევროპის სხვადასხვა ქვეყანას. რამდენიმე ასეთი ვიზიტის შემდეგ მან გამოსცა ორი წიგნი: ერთი მათგანი ჩვენ მიერ ზემოთ ნახსენები თხზულებაა, რომელიც კავკასიის თემას ეძღვნება (ელისი 1788), ხოლო მეორე ჰოლანდიის რევოლუციას ეხება (ელისი 1789). სხვათა შორის, 1796 წელს იგი ბრიტანეთის პარლამენტის თემთა პალატის წევრიც გახდა. ჯორჯ ელისი გარდაიცვალა 1815 წლის 10 აპრილს.

საკითხის უკეთ გასააზრებლად უნდა დაისვას ასეთი კითხვა: რა არის ცნობილი ჯორჯ ელისისა და მისი ნაშრომის შესახებ ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში? ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ნიკო ყიასაშვილი გახლდათ პირველი, ვინც ამცნო ქართულენოვან მკითხველს ამ წიგნის არსებობის შესახებ. 1963 წელს მან გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოში“ დაბეჭდა მოკლე სტატია სათაურით „ერთი უნიკალური წიგნის შესახებ.“ თავისი შინაარსისა და ბიბლიოგრაფიული მნიშვნელობის გამო ეს სტატია უდავოდ იმსახურებს იმას, რომ აქ მისი სრულად ციტირება მოვახდინოთ:

ბეჭდვური წესით გამოცემული წიგნის მოძებნა, თუნდაც ეს წიგნი ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობას წარმოადგენდეს, „მეცნიერულ აღმოჩენად“ ვერ ჩაითვლება. არც მე გამაჩნია ამის პრეტენზია. მე მხოლოდ მსურს ორიოდ სიტყვით აღვწერო წიგნი, რომელიც ერთი ინგლისელი მეგობრის წყალობით ახლა ჩემს საკუთარ ბიბლიოთეკაში ინახება.

წიგნის სრული სათაურია: „რუკა შავი და კასპიის ზღვებს შორის მოთავსებული ქვეყნებისა, კავკასიის ხალხთა აღწერითა და მათი ენების სიტყვარებით“. წიგნი გამოცემულია ლონდონში 1788 წელს ჯ.

ედვარდის მიერ.

როგორც სათაურიდანაც ჩანს, წიგნი სამი ნაწილისაგან შედგება: კავკასიის მოზრდილი რუკა, მოკლე ეთნოგრაფიული, გეოგრაფიული და პოლიტიკური ცნობები კავკასიის ხალხთა შესახებ და მოკლე ლექსიკონები. ლექსიკონები შემდეგნაირადაა დასათაურებული: „აფხაზური ენა“, „ყაბარდოული ჩერქეზული“, „ოსური ენა“, „ქისტური ენა“, „ლეკური ენა“, „ქართული ენა“. ეს მოკლე ლექსიკონები წარმოადგენს ყველაზე ხშირად ხმარებული სიტყვების (130 სიტყვა) სიებს ინგლისურ ენაზე, რომელთაც მიწერილი აქვთ მნიშვნელობები ამა თუ იმ ენაზე ან დიალექტზე (ინგლისური ტრანსკრიპციით). სხვათაშორის, ავტორი გამოყოფს ორ აფხაზურ დიალექტს, ორ ოსურს, ქისტური ენის ლექსიკონში ვხედავთ ჩეჩნურ და ინგუშურ დიალექტებს, ქართულში--იმერულსა და სვანურს, ლეკური ენის ლექსიკონი ოთხი დიალექტითაა წარმოდგენილი.

ზერეულე გაცნობითაც აშკარაა, რომ მხოლოდ ქართული ენის ლექსიკონია შედგენილი რიგიანად (ისეთი ძნელი სიტყვები, როგორიცაა წედიწაღი, დეღვა, მწუხიი, ხედმწიფება, ნაკვეჩხაღი, შეუღება და სხვ. საოცარი სიზუსტითაა გადატანილი ინგლისური ტრანსკრიფციის მეშვეობით). აფხაზური და ჩერქეზული სიტყვები კი, მაგალითად, ისეა დამახინჯებული, რომ მათი ცნობა ამ ენების მცოდნეებს ფრიად გაუჭირდებათ.

რა თქმა უნდა, ენებისა და დიალექტების მთელი ეს კლასიფიკაცია თანამედროვე ენათმეცნიერების თვალსაზრისით დაზუსტებას მოითხოვს. ამავე დროს, წიგნი კომპილაციური ხასიათისაა და ორიგინალურ მეცნიერულ ნაკვლევს არ წარმოადგენს (ისტორიკოსებისა და ენათმეცნიერებისათვის კარგად არის ცნობილი ამ წიგნის შემდგენელისათვის ხელმისაწვდომი ლიტერატურა, იქნება ეს გულდენშტეტის მოგზაურობის ჩანაწერები, დოქტორ რაინეგის აღწერა საქართველოსი, თუ პროფესორ პალასის 1786 წელს გამოქვეყნებული „მთელი მსოფლიოს ენების შედარებითი ლექსიკონები“).

მაგრამ ამ წიგნს გარკვეული მეცნიერული ღირებულება მაინც გააჩნია, მასში მდიდარი ლიტერატურაა გამოყენებული (ძველი ბერძნებიდან მოყოლებული ვიდრე მე-18 საუკუნის ისტორიკოსებამდე). ამასთან, შემდგენელი ცდილობს მეცნიერებისა თუ მოგზაურობის ის ცნობები აღარ გამოიყენოს, რომელთაც, როგორც წინასიტყვაობაშია ნათქვამი, „გეოგრაფიის ყველა სახელმძღვანელოში შეხვდები“. წიგნის ავტორს (ავტორის, ან შემდგენელის გვარი წიგნს არ აწერია) არც ის წყაროები აკმაყოფილებს, სადაც ენების უცოდინარობისა, თუ სხვა მიზეზით კავკასიის ხალხების ყოფა დამახინჯებულად არის წარმოდგენილი.

ჩვენთვის ეს წიგნი იმითაც უნდა იყოს საინტერესო, რომ მისი მიხედვით შეგვიძლია წარმოდგენა ვიქტორიოთ იმის შესახებ, თუ მე-18 საუკუნის 90-იანი წლების ინგლისურ ენაზე მოლაპარაკე დასავლეთის რისი ცოდნა შეეძლო კერძოდ საქართველოზე, ქართველებზე და ქართულ ენაზე.

საინტერესოა ერთი დეტალი: ქართული საკუთარი სახელების ინგლისურ ენაზე გადატანის პრინციპი ამ წიგნში მეცნიერულად სრულიად გამართლებულია. თუ დღევანდელი ინგლისური გეოგრაფიის სახელმძღვანელოებში და ტალასებში თბილისი, მტკვარი, კახეთი, სვანეთი და სხვ. გადაიტანება, როგორც „ტიფლისი“, „კურა“, „ვახეთი“, „სვანეთი“ და სხვ., ამ წიგნში დაცულია წმინდა ქართული ჟღერადობა საკუთარი სახელებისა („ტიბილისი-ქალაქი“, „მტკვარი“, „კახეთი“, „სუანეთი“ და სხვ.). სამწუხაროდ, ეს შესანიშნავი ძველი ტრადიცია დღემდე ვერ შემორჩათ დასავლეთის მეცნიერებს, რომლებიც ყოველნაირად ამახინჯებენ ქართულ გეოგრაფიულ სახელებს. ამასთან დაკავშირებით არ იქნებოდა ურიგო, რომ უცხოეთთან კულტურული ურთიერთობის საქართველოს საზოგადოებას მეცნიერებათა აკადემიასთან ერთად სათანადო მუშაობა ჩაეტარებინა უცხო ქვეყნების გეოგრაფიული საზოგადოებებისა და გეოგრაფიულ სახელმძღვანელოების, ატლასებისა და რუკების გამომცემლობებისათვის ქართული გეოგრაფიული სახელების შესახებ ინფორმაციის მისაწოდებლად.

ის ეგზემპლარი, რომელიც ახლა ჩემს წინ დევს, იმითაც არის საინტერესო, რომ მისი ერთ-ერთი ადრინდელი მფლობელი კავკასიით ფრიად დაინტერესებული პირი ყოფილა. წიგნის უკანასკნელ თავისუფალ გვერდებზე დაკრულია 1826 წლის ინგლისური გაზეთებიდან ამოჭრილი სტატიები. გაზეთების სახელმწოდება არსად არის აღნიშნული, მაგრამ საგაზეთო სტილისა და შრიფტის მიხედვით შეიძლება დავასკვნათ, რომ ერთ-ერთი მათგანი „ტაიმსია“.

ერთი ვრცელი საგაზეთო სტატია „კავკასიის პროვინციები“ იმერეთის, გურიის, სამეგრელოს, აფხაზეთის, ჩერქეზეთის, ოსეთის, დაღესტნისა და სხვა მხარეების აღწერისადმი მიძღვნილი. მეორე სტატია ეყრდნობა მოსკოვიდან 1826 წლის 16 სექტემბერს გამოგზავნილ კორესპონდენციას და მისი სათაურია „რუსეთი ომს უცხადებს სპარსეთს“.

მოკლე ინფორმაციული ხასიათის წერილში ამაზე უფრო დაწვრილებით ვეღარ შევჩერდები ამ საინტერესო წიგნზე, მაგრამ თუ სპეციალისტებს დაინტერესებს რუკა, ტექსტი, ან ძველი ინგლისური გაზეთებიდან ამოჭრილი სტატიები კავკასიის შესახებ, სიამოვნებით მივცემ მათ მათი გაცნობის საშუალებას (ყიასაშვილი 1963).

ნ. ყიასაშვილის სტატია მრავალმხრივ საინტერესო მონაცემებსა და დაკვირვებებს შეიცავს საკითხის ისტორიის კვლევის თვალსაზრისით. ერთ-ერთ ღირსსაცნობ ასპექტს წარმოადგენს ის

ფაქტი, რომ მისთვის უცნობია წიგნის ავტორის ვინაობა; ჯ. ედვარდსი (მასთან „ჯ. ედვარდი“) მხოლოდ გამომცემლადაა მიჩნეული, რაც სავსებით მართებულია.²

ანონიმად რჩება ამ წიგნის ავტორი ნატალია ორლოვსკაიასთვისაც, რომელიც განიხილავს იქ წარმოდგენილი ქართული ენის ლექსიკური მასალის ინგლისური ტრანსკრიფცია/ტრანსლიტერაციით გადმოცემას 1965 წელს გამოქვეყნებულ მონოგრაფიაში. თავისთავად ცხადია, რომ იგი ეყრდნობა ნ. ყიასაშვილის ზემოხსენებულ სტატიას (ორლოვსკაია 1965: 223). აქ მოცემული ზუსტი ანალიზისა და საგულისხმო დაკვირვებების გამო ქვემოთ კვლავ დავუბრუნდებით აღნიშნულ ნაშრომს.

ასევე ნ. ყიასაშვილის სტატიაზე დაყრდნობით, ოლონდ მეტისმეტად სქემატური სახით, საუბარია ჩვენთვის საინტერესო ნაშრომის შესახებ მ. სურგულაძის სტატიაში „ინგლისური ცნობები საქართველოს შესახებ XII საუკუნიდან XIX ს. შუა წლებამდე“ (სურგულაძე 1977: 176).

თავის მონოგრაფიაში, რომელიც ქართულ-ინგლისურ ლიტერატურულ ურთიერთობებს ეხება, მარიკა ოძელი საანალიზო ნაშრომის შესახებ ამბობს, რომ „ეს არის ფრიად საყურადღებო წიგნი, რომლის ლექსიკოგრაფიულმა ნაწილმა პირველი ინფორმაცია მიაწოდა ინგლისურენოვან სამყაროს კავკასიურ და ქართველურ ენათა შესახებ“ (ოძელი 1998: 33); იქვე, პირველად ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში მოცემულია მნიშვნელოვანი ცნობა ავტორის შესახებ:

ინგლისის სხვადასხვა წიგნსაცავში – ბრიტანეთის ბიბლიოთეკის, ბრიტანეთის კონგრესის ბიბლიოთეკის, ოქსფორდის ბოდლის ბიბლიოთეკის კატალოგებში მის ავტორად მიჩნეულია ჯორჯ ელისი. გარდა ამისა, ბოდლის ბიბლიოთეკაში დაცულ ეგზემპლარს გაკეთებული აქვს ტყავის ყდა წარწერით “ELLIS MEMOIRS”. როგორც ჩანს, შეცდომაა. უნდა იყოს memoir (იქვე, სქოლიო).

2014 წელს გამოქვეყნებულ სტატიაში თინათინ მარგალიტაძე, იმონებს რა მ. ოძელისა (1998) და ნ. ორლოვსკაიას (2013) ნაშრომებს, ასევე ასახელებს ავტორს: „ინგლისელი ავტორების მიერ კავკასიური ენების, მათ შორის ქართული ენის შესწავლის ერთ-ერთ პირველ მცდელობად განიხილავენ ჯორჯ ელისის წიგნს“ (მარგალიტაძე 2014). მოგვიანებით თ. მარგალიტაძე და მ. ოძელი თავიანთ ერთობლივ ნაშრომებშიც ახსენებენ ჯ. ელისსა და მის წიგნს (მარგალიტაძე, ოძელი 2019ა: 50); (მარგალიტაძე, ოძელი 2019ბ: 7).

ჩვენ ორი სტატია მივუძღვენიტ აღნიშნულ ნაშრომს: პირველ მათგანში (კიკვიძე, ფაჩულია 2019) განვიხილეთ ჯ. ელისის ბიოგრაფია და შემოქმედება, მისი წიგნის აგებულება და შინაარსი, მასში შეტანილი ლექსიკოგრაფიული მასალები, ტრანსლიტერაციის წესები და გამოვიკვლიეთ მის კოლექციაში პოვნური მეგრული ლექსიკის სხვადასხვა ასპექტი, ხოლო მეორეში (კიკვიძე, ფაჩულია 2021) დეტალურად აღვწერეთ და კრიტიკული შენიშვნებით წარმოვადგინეთ მისი ინგლისური სიტყვანი და კავკასიური შესატყვისები.³

როგორც ამ მოკლე მიმოხილვიდან გამოჩნდა, თავის დროზე ნამდვილად არსებობდა ზემოხსენებული წიგნის ავტორის იდენტიფიკაციის პრობლემა. ამის მიზეზი კი, როგორც უკვე ითქვა, ის გახლდათ, რომ წიგნის არც ერთ ნაწილში არ არის მითითებული ავტორის ვინაობა. მაშ, როგორ ვადასტურებთ, რომ იგი მაინცდამაინც ჯორჯ ელისის კალამს ეკუთვნის? როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მ. ოძელმა (1998) ეს უკვე დანამდვილებით დაადასტურა რამდენიმე სხვადასხვა ბრიტანული ბიბლიოთეკის კატალოგებზე დაყრდნობით. ამასთანავე, აღნიშნული კიდევ უფრო ცხადი ხდება, თუ ჩავხედავთ ნაირგვარ ბიბლიოგრაფიულ წყაროს. ასე, მაგალითად, ჯერ კიდევ 1788 წელს გამოქვეყნდა ანონიმი (1788: 147-152) რეცენზენტის სტატია, სადაც ამ წიგნის ავტორად სწორედ ჯ. ელისია დასახელებული. კიდევ ერთი ადრეული წყარო აცხადებს, რომ ეს წიგნი დაწერა ჯ. ელისმა, მაგრამ იგი ანონიმურად გამოიცა (ლაუნდსი 1834: 659). „ანონიმურად და ფსევდონიმით გამოქვეყნებული ინგლისური ლიტერატურის ლექსიკონი“ ადასტურებს მის ავტორობას და იქვე გვაუწყებს, რომ წიგნის იმ ეგზემპლარში, რომელიც დაცულია შოტლანდიის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში, დევს ხელნაწერი; ხელნაწერში ნათქვამია, რომ

ამ წიგნის ავტორი ორი წლის განმავლობაში ცხოვრობდა რუსეთში დაახლოებით 1786 წელს მისტერ ფიტცჰერბერტთან ერთად, რომელიც გახლდათ ბრიტანეთის ელჩი სანკტ-პეტერბურგში, და ხელი მიუწვდებოდა ყველა იმ ინფორმაციაზე, რომელიც კი არსებობდა რუსეთში ამ მემუარის თემასთან დაკავშირებით (კენედი და სხვები 1971: 43).

მიუხედავად ამ და სხვა ცნობებისა,⁴ ჩვენ ვერ მივაკვლიეთ ზუსტ დამადასტურებელ მასალას იმისა, რომ იგი ნამდვილად იმყოფებოდა რუსეთში; ერთი კია: დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, რომ ჯორჯ ელისი კავკასიაში არასოდეს ყოფილა.

ჩვენი აზრით, უკვე სავსებით უპრიანი იქნება, თუ გადავალთ საკუთრივ ნაშრომის აღწერა-დახასიათებაზე და დავსვამთ შესაბამის კითხვასაც: რა სახის ნაწარმოებია ჯ. ელისის წიგნი? ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად თავდაპირველად უნდა ვისაუბროთ წიგნის სათაურისა და ჟანრის შესახებ. მისი დედნიშული სათაურია: *Memoir of a Map of the Countries Comprahended Between the Black Sea and the Caspian; with an Account of the Caucasian Nations, and Vocabularies of Their Languages* („უწყებანი შავი და კასპიის ზღვებს შორის მოთავსებული ქვეყნების რუკის შესახებ, კავკასიის ხალხთა აღწერითა და მათი ენების სიტყვარებით“). შესაძლოა გაჩნდეს კითხვა იმის შესახებ, რატომ ვთარგმნეთ *Memoir* როგორც „უწყებანი“ და არა როგორც „მემუარ(ებ)ი“. პირველ რიგში, ამ წიგნში არავითარი მემუარები (ე.ი. მოგონებები) არ არის (და ვერც იქნებოდა, რადგანაც იგი კომპილაციური ნაწარმოებია). მეორეც, ინგლისური სიტყვა *Memoir* არა მარტო მემუარს, მოგონებას ნიშნავს, არამედ ასევე ჩანაწერს, უწყებას. მესამე, როგორც აღმოჩნდა, XVIII-XIX საუკუნეების ინგლისში ასეთი ჟანრიც კი არსებულა. ეს გახლდათ

ლინგვოკულტუროლოგიური, ისტორიული და გეოგრაფიული ნაშრომების განსაკუთრებული ჟანრი, რომლებიც შეიქმნა ინგლისში XVIII და XIX საუკუნეების მიჯნაზე სხვადასხვა ავტორის მიერ, როგორც ეტყობა, სამთავრობო ორგანიზაციების ან გეოგრაფიული საზოგადოებების დავალებით (პეტრენკო, შტაინი 2017: 113).

ჯ. ელისის წიგნი არ წარმოადგენს სქელტანიან ნაშრომს; იგი სულ 86 (vi+80) გვერდისაგან შედგება და, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, კომპილაციური ნაწარმოებია. წინათქმაში ავტორი ღიად საუბრობს მის მიერ ნასარგებლები წყაროების შესახებ; ესენია: ი. ა. გიულდენშტედტის, ი. რაინეგსის, პ. ს. პალასისა და გ. ფ. მიულერის შრომები; ამასთანავე, ანტიკური გეოგრაფიის თემატიკის განხილვისას მას გამოუყენებია სტრაბონის, პლინიუსის, პტოლომეუსის მასალები, ასევე ი. მ. შტრიტერის მიერ ამოკრებილი ნაწყვეტები ბიზანტიელი ისტორიკოსების ნაწერებიდან (ელისი 1788: iii-iv).

სანამ წიგნის შინაარსის მოკლე აღწერას შემოგთავაზებდეთ, ნათელი უნდა მოეფინოს, რომელი რუკის კომენტარებზეა საუბარი. მიუხედავად იმისა, რომ ეს რუკა ჩართულია ჯ. ელისის წიგნში, მის შედგენას ვერ მივანერთ წიგნის ავტორს; ტექნიკურად იგი შეუსრულებია ცნობილ ინგლისელ კარტოგრაფსა და გრავიორს სემუელ ჯონ ნილს (1763-1824). რაც შეეხება ჩვენთვის საინტერესო წიგნს, იგი იწყება ისტორიული ექსკურსით, რომლის ბოლოსაც ავტორი აღნიშნავს:

როგორც ჩანს, ქვეყნის ამ ნაწილში სულ ცოტა შვიდი განსხვავებული ერი სახლობს და თითოეული მათგანი ცალ-ცალკე ენაზე საუბრობს, კერძოდ, 1. თატრები (The Tartars). 2. აფხაზები (The Abchas). 3. ჩერქეზები (The Circassians). 4. ოსები (The Ossi, or Osseti). 5. ქისტები (The Kisti). 6. ლეკები (The Lezgians). 7. ქართველები (The Georgians) (ელისი 1788: 14).

ამ ჩამონათვალს მოსდევს დასახელებული ერების ცხოვრების სხვადასხვა ასპექტის აღწერა. რადგანაც წინამდებარე სტატიაში ჩვენი მიზანია ჯ. ელისის წიგნში წარმოდგენილი ქართველური ენების ლექსიკური მასალის განხილვა, ზემოხსენებულ აღწერაზე აღარ შევჩერდებით, მეტადრე იმ გარემოების გათვალისწინებით, რომ იქ სხვა წყაროებისაგან განსხვავებულს ვერაფერს ვიპოვით. წიგნის ძირითადი ნაწილი სწორედ ქართველთა ყოფა-ცხოვრების აღწერით სრულდება (ელისი 1788: 45-57), რასაც მოსდევს დანართი (ელისი 1788: 58-80), რომელიც შეიცავს კავკასიის ენათა ნიმუშებს. თითოეული მოდული (სულ შვიდია) შემდეგნაირადაა ორგანიზებული: ინგლისურ სიტყვანს (130 ერთეული) ახლავს თარგმანი მოცემულ ენებსა და დიალექტებზე. ეს ნიმუშებია: აფხაზური ენა [Abkhas Language] (ელისი 1788: 58-60), ყაბარდოს ჩერქეზული [Circassian of the Cabardas] (ელისი 1788: 61-64), ოსური ენა [Osetian Language] (ელისი 1788: 65-68), ქისტების ენა [Language of the Kisti] (ელისი 1788: 69-72), ლეზგიური ენა [Lesguis Language] (ელისი 1788: 73-76), ქართული ენა [Georgian Language] (ელისი 1788: 77-80); თითოეული მოდულის დახასიათება წარმოდგენილია ჩვენს ერთ-ერთ ადრეულ ნაშრომში (კიკვიძე, ფარულია 2021).

ვნახოთ, რაა შეტანილი ამ უკანასკნელ მოდულში. ქართულად გამოცხადებულ ცხრილს ოთხი სვეტი აქვს. მარცხნიდან პირველი სვეტი სახელწოდების გარეშეა და იგი ინგლისური სიტყვანისაგან შედგება. შემდეგ სვეტს ჰქვია *Carduel Dialect*; მომდევნო სვეტში გვაქვს *Imeretian [Dialect]*; დაბოლოს, მარჯვნიდან პირველი სვეტი: *Suaneti Dialect*. ქვემოთ წარმოგიდგენთ ჯ. ელისის ქართველურ მოდულს:

ცხრილი 1.

	<i>Carduel Dialect.</i>	<i>Imeretian.</i>	<i>Suaneti Dialect.</i>
God	Gmerty	Horomti	Gherbet
Heaven	Tsah	Tsah	Tsah
Father	Mamma	Mooma	Moo
Mother	Dedda	deeda	Dee
Son	Shyilly	Skooa	Yezag
Daughter	Kaly	Ozoory	Zoonak
Brother	Tsmah	Djeema	Moohkbay
Sister	Da	Datchkym	Datchoor
Husband	Kmary	Komodjy	Chash
Wife	Tsoly	Cheely	Aikhoo
Girl	Kally	Ozoory	Zoorag
Boy	Bidjaoo	Bidjaoo	Tshkynta
Child	Kmatsvilly, Tsvilly, Krmah	Boshy	Bobsh
Man	Kadtsy	Kodshy	Maray
People	Khalkhee, Erny, Cartsuy	Margalce	Khvace-maray
Head	Tavee, Kavee	Doodee	Tkhoom
Face	Peerassa, Sakhay, Peeris-sakhay	Peejeeshee	
Nose	Tskhveery	Tchkhindee	Yepkhna
Nostril	Nesto, Nestvi		
Eye	Twaly, Tvaly	Toly	Tay
Eyebrow	Tsarby		
Eyelashes	Khaltay, Erkta		
Ear	Koory	Oodjy	Shdeem
Forehead	Shoobly	Kooa	Neekba
Hair	Tma	Toma	Patoo
Cheeks	Loka, Koba		
Mouth	Peeree	Pidjee	Peel
Throat	Kharkhanto, Tkelly		
Teeth	Kbeely, Gbeely	Keebeery	Shdik
Tongue	Aina	Neena	Nin
Beard	Tswerry, Tsverry	Primooly	Waray
Neck	Kissery, Kaily	Kissery	Kinshkh
Shoulder	Pkary, Mkhary	Khoodjy	Mekher
Elbow	Dakvy, Tskrtah		
Hand	Kchelly, Khelly	Kheh	Shee
Fingers	Teeteem Teetebby, Titnee	Keetee	Pkhooyay
Nails	Fchinly, Pehkhelly, Prchkheelebby	Byrtekha	Tskhah
Belly	Mootselly		
Back	Zoorghy		
Foot	Fayghee, Paykhee, Pekky	Koochkhy	Cheeshkh

Knee	Mookly, Moohkly	Boorgooly	Gweyee
Skin	Tkhavee	Tkhebbby	Kan
Flesh	Khortsy, Kartsy	Khortsy	Yekhoo
Bone	Tswally, Tszvally	Tswally	Tjeego
Blood	Seeskhly	Seeskhelly	Yemmesk
Heart	Goolee	Gooree	Goo
Milk	Rtseh, Rdzay	Bjah	Eerdjeh
Hearing	Gogonebba, Sasmeneli		
Sight	Kebvelaba, Kedva		
Taste	Ghemovneba, Ghemo		
Smelling	Knossa, Knoseba		
Feeling	Shehkeba, Gankheelba, Goorzeenova		
Voice	Khmah		
Name	Sakhely		
Cry	Kveereely, Dsakhely		
Noise	Kakanee, Grgveenba, Tchkoobee		
Clamour	Teereleegodeba, Tkebba		
Word	Saubaree, Seetkhva		
Sleep	Dzeely, Seesmaree	Loree	Loree
Love	Seekvarooly, Ookvar	Worts	
Pain	Tkeeveely, Salmoba		
Toil	Gartcheelova, Shroma, Sardjelee		
Work	Mooshakova, Mooshaova		
Force	Tszalee, Gonay		
Power	Dzalee, Goneh		
Authority	Cheelova, Chedleba, Khelmsteepaiba		
Marriage	Shayoogleba, Kortseeneba		
Life	Tsuytsotshkhley, Tskhovraba		
Stature	Taneesegzdeelova, Tanee, Agzda, Hazda		
Spirit	Soolee		
Death	Sikvdeela, Stschoolee		
Cold	Tseetsyeh, Seetskheh, Seetseeveh		
Circle	Mgoorgaly, Mergva-leatsre, Symgrgvleh		
Globe	Boorshy, Mgoorbaly		
Sun	Mzeh	Bja	Meej
Moon	Mtwary, Mtvary	Toota	Mij
Star	Maskulavy, Varseelavy	Moorroots	Antkvesk
Ray	Shooshee, Skeevee, Sharavandee		
Wind	Nyahvee, Karee, Kwheeree		
Storm	Bookee, Brtselgelba, Neeslee		
Rain	Tsuyma, Tsveema	Cheema	Ootchga
Hail	Setkva		

Lightning	Elva, Elvareba	Valy	Elvae
Snow	Tovlee	Terree	Moos
Ice	Kinnooly, Keenooly	Eenee	Kvarem
Day	Dgheh	Ga	Deshdwee
Night	Gam, Gamey	Zerry	Leket
Morning	Deela		
Evening	Sagamo, Mtsookhry		
Summer	Zapkhooly, Tselniee		
Spring	Gazapooly		
Autumn	Shamodgoma		
Winter	Zamtary		
Year	Ttseleetsadee	Tsanamatsana	Sahee
Time	Dro, Jamee		
Earth	Meetsa	Deehka	Gheem
Water	Tskaly, Tskhaly	Ttskary	Veets
Sea	Zgvebby, Zgva		
River	Bdeenary, Mdeenary		Gangalits
Waves	Ghelva, Ghelvani		
Sand	Khoomy, Kveesha		
Clay	Teekhah, Talakhee		Gheem
Dust	Mstverry		
Dirt	Lapee, Talakhi		
Mountain	Keeldeh, Mtah	Keerdey	Kodj
Coast	Tskleesnapeery, Napeera, Plato		
Hill	Sevee, Bortsvee		
Valley	Vakeh, Baree, Velly		
Ar [Air] ⁵	Atchry, Hahery		
aipour [Vapour] ⁶	Ortkly, Ortkhly		
Fire	Tsetskhlee	Datshkhley	Hemmek
Heat	Nakvertskhaly	Tbeela	
Depth	Seegrmey		
Height	Seemagley		
Breadth	Seeganyerry		
Length	Seegrtseh, Seegsay		
Hole	Nakvrety		
Pit	Ormo		
Ditch	Ruby, Tkhrebly		
Stone	Kva	Kooa	Kva
Gold	Okro	Mokro	Oker
Silver	Bertskhlee	Kvartchkheely	Bertskhle
Salt	Mareely	Joomy	Gheem
Miracle	Sakoorvely		
Forest	Tkeh, Tkheh, Tenkeh		
Grass	Balakhee, Teeva		
Tree	Tkhertkey, Khay	Tkah	Tskhekka
Pole	Palo, Margheely		
Verdure	Mtsvaneely, Mtsvanveely		

ამ ცხრილში შეტანილი ლექსიკური ერთეულების გაცნობის შემდეგ ცხადი ხდება, რომ სინამდვილეში აქ წარმოდგენილია არა ქართული ენის დიალექტები, არამედ ქართველური

ენები. ამასთანავე, ჯ. ელისი იყენებს ტერმინს „იმერული“ მეგრულის აღსანიშნავად. ამ ცნებითი და ტერმინოლოგიური შეუსაბამობების მიზეზს მისი წყარო წარმოადგენს; ამის შესახებ ავტორი არაორაზროვნად მიუთითებს:

კავკასიური ენების ნიმუშები გადმოტანილია საერთო სიტყვანიდან, რომელიც შედგენილია რუსეთის იმპერატორის ბრძანებით, ხოლო მასში შემავალი სიტყვები, რომლებიც მანვე შეარჩია, 130-ია. და მაინც სხვადასხვა ენა თანაბრად სრულად არ არის წარმოდგენილი: განსაკუთრებით აფხაზური უკიდურესად ნაკლებად არის მოცემული. როდესაც ეს სიტყვარები გადმოქმნდა, ჩემს ძალებს ხშირად აღმატებოდა ის, რომ ინგლისური ასო-ნიშნებით გადმოქმნა დედნისეული ბგერები, რადგანაც რუსულ ანბანს აქვს აღნიშვნები ზოგიერთი ისეთი ხმოვნისათვის, რომელთაც ჩვენ ვერ წარმოვთქვამთ, და რადგანაც ჩვენ არ გვაქვს ერთიანი წესი თვით იმ ხმოვნებისთვის, რომლებიც ჩვენს საკუთარ ენაში მოიპოვება (ელისი 1788: iv).

გარდა იმისა, რომ ამ ციტატაში ნათქვამი სცემს პასუხს ზოგიერთ კითხვას, მაგალითად წყაროს გავლენის შესახებ, აქ გაკეთებული გარკვეული განცხადებები ახალ კითხვებს აჩენს; ამიტომაც, ყველა მათგანს შესაბამისი თანამიმდევრობით უნდა შევხვით. პ. ს. პალასის ლექსიკონის (ვგულისხმობთ პირველ ტომს, რომლითაც ისარგებლა ჯ. ელისმა) გავლენა თვალსაჩინოა. მის ლექსიკონში (პალასი 1787) მართლაც ასეთი ცნებითი და ტერმინოლოგიური მიმართებებია მოცემული: 108 – Карталински, 109 – Имеретински, 110 – Суханетски (იგულისხმება, შესაბამისად, ქართული, მეგრული და სვანური).⁷

რაც შეეხება ტრანსკრიფცია-ტრანსლიტერაციის საკითხს, რომელზეც ავტორი აპელირებს, აქ არის ერთი უცნაურობა: მისთვის პრობლემური ყოფილა რუსული ხმოვნების გადმოტანა ლათინური ანბანით ინგლისური ორთოგრაფიის წესების შესაბამისად. ამ საკითხზე საყურადღებო კომენტარი გააკეთა ნ. ორლოვსკაია:

უნდა ვიფიქროთ, რომ რუსული ხმოვნებიდან ინგლისელი მხოლოდ «ы» ბგერამ თუ შეაცბუნა, მაგრამ ინგლისურ ენაში ასეთი ბგერის არსებობა ვერ დააზარალებდა ქართული სიტყვების ჩაწერას. პალასის „შედარებითი ლექსიკონის“ ქართულ ნაწილში «ы» გვხვდება მხოლოდ ერთხელ სიტყვაში „შვილი“, რომელიც, უცნობია რატომ, დაწერილია როგორც шыили; ინგლისურ გამოცემაში იგი გადმოცემულია როგორც shyilly (ორლოვსკაია 1965: 224).

როდესაც ხმოვნებზე ვსაუბრობთ, ყველაზე მეტად, რა თქმა უნდა, თვალშისაცემია სვანურის ვოკალიზმის უაღრესად „გამარტივებული“ გადმოცემა, რაც არ გამხდარა მსჯელობის საგანი ელისისათვის. ეს არცაა გასაკვირი, რადგან სვანურის გრძელი და უმლაუტიანი ხმოვნები არც პალასთან ჩანს. როგორც მოსალოდნელი იყო, რეალურად ყველაზე პრობლემურ ასპექტს ქართველური ენების თანხმოდანთა ტრანსლიტერაცია წარმოადგენს. ამასთან, კანონზომიერად ჩნდება კითხვა: ეს ტრანსკრიფციაა თუ ტრანსლიტერაცია? ჩვენი აზრით, ელისის მიერ ქართველურ ენათა სიტყვების ჩაწერა სწორედ ტრანსლიტერაციაა და არა ტრანსკრიფცია. ამაში ადვილად დავრწმუნდებით, თუ თვალს გადავავლებთ მასთან დაფიქსირებულ ტრანსლიტერაციის წესებს, რასაც ცხრილის სახით გთავაზობთ:

ცხრილი 2.

ქართველური	ინგლისური
ა	a
ბ	b
გ	g
დ	d
ე	e, eh, ay
ვ	v
ზ	z
თ	t
ი	i, ee, y
კ	k

ლ	l
მ	m
ნ	n
ო	o
პ	p
ჟ	j
რ	r
ს	s
ტ	t
უ	u, oo
ფ	p
ქ	k
ღ	g, gh
ყ	k
შ	sh
ჩ	ch, tch
ც	ts
ძ	ts, tz
წ	ts
ჭ	ch, tch
ხ	kh
ჯ	dj
ჰ	h

როგორც ვხედავთ, ერთმანეთისაგან არ არის გარჩეული ყრუ ხშული ფშვინვიერი და მკვეთრი თანხმოვნები: *თ* და *ტ* – *t*, *ქ* და *კ* – *k*, *ფ* და *პ* – *p*, *ც* და *წ* – *ts*, *ჩ* და *ჭ* – *ch, tch*. უფრო მეტიც, ერთი და იგივე ასო-ნიშანი *k* გამოიყენება არა მარტო *ქ* და *კ* ფონემებისათვის, არამედ *ყ* თანხმოვნისათვისაც. ამასთანავე, ელისის ჩაწერის სისტემის ტრანსლიტერაციულ ბუნებას უფრო გამოკვეთს ის ფაქტი, რომ *გ* და *ღ* ერთნაირად გადმოცემულია ან *g* ან *gh* ნიშნით; ეს იმაზეა დამოკიდებული, მოსდევს თუ არა მას პალატალური ხმოვნის აღმნიშვნელი გრაფემა: თუ სიტყვაში *გ* ან *ღ* ბგერას არ მოსდევს *ი* ან *ე*, მაშინ იწერება *g*; მაგალითად, Gmerty (ქართ. ღმერთი) Boorgooly (მეგრ. ბიხგული), Goo (სვ. გუი), Goneh (ქართ. ღონე), Zgva (ქართ. ზღვა) და ა. შ. ამის პარალელურად, თუ სიტყვაში *გ* ან *ღ* ბგერას მოსდევს *ი* ან *ე*, მაშინ იწერება *gh*; მაგალითად, Gherbet (სვ. ღეხბეთ), Zoorghy (ქართ. ზუხგი), Gheem (სვ. გიმ), Margheely (ქართ. მაჩგილი) და ა. შ. ამასთანავე, როგორ მე-2 ცხრილში ჩანს, *ი*-ის გადმოსაცემად გამოიყენება *i, ee, y*; დახურულ მარცვალში ძირითადად გვაქვს *i*: Tchkhindee (მეგრ. ჩხინდეი), Kissery (ქართ. კისეხი), Nin (სვ. ნინ) და ა. შ.; *ee* ძირითადად გამოიყენება სიტყვის შუაში ან ბოლოში: Kbeely (ქართ. კბილი), Cheeshkh (სვ. ჭიშხ), Eenee (მეგრ. ყინი) და ა. შ.; ხოლო *y* ძირითადად სიტყვის ბოლოში გვხვდება: Velly (ქართ. ველი), Ttskary (მეგრ. წყაჩი) და ა. შ. (და მაინც, ეს წესები ყოველთვის თანამიმდევრულად არ არის რეალიზებული). სწორედ ასეთი სინტაგმატური წესები (რომლებიც ინგლისური ორთოგრაფიისათვისაა დამახასიათებელი) გვიჩვენებს, რომ თავისი არსით ეს ტრანსლიტერაციაა და არა ტრანსკრიფცია.

პ.ს.პალასის „შედარებითი ლექსიკონი“ უბრალოდ წყარო კიარარის ჯ. ელისის ლექსიკოგრაფიული რესურსისათვის, არამედ იგი წარმოადგენს სრულ (რაოდენობრივ⁸ და თვისებრივ) კლიშეს; განსხვავება მხოლოდ ინგლისურ სიტყვანსა და ინგლისურ ტრანსლიტერაციაშია. აღნიშნულის დასადასტურებლად მე-3 ცხრილში პარალელური სახით წარმოგიდგენთ პალასის ლექსიკონის 1-ელ ტომში და ელისის წიგნში მოცემულ ქართველურ ენათა მასალას:

ცხრილი 3.

	ქართული		მეგრული		სვანური		
	Паллас	Ellis	Паллас	Ellis	Паллас	Ellis	
БОГЪ	Гмерტი	Gmerty	ოროტი	Horomti	Гербетъ	Gherbet	God
НЕБО	Ца	Tsah	Цашъ	Tsah	Ца	Tsah	Heaven
ОТЕЦЪ	Мамма	Mamma	Мума	Mooma	Ма	Moo	Father
МАТЬ	Деда	Dedda	Дида	deeda	Ди	Dee	Mother
СЫНЪ	Шылли	Shyilly	Скуа	Skooa	Иезагъ	Yezag	Son
ДОЧЬ	Кали	Kaly	Озури	Ozoory	Зурагъ	Zoonak	Daughter
БРАТЬ	Тсма	Tsmah	Джима	Djeema	Мухбе	Moohkbay	Brother
СЕСТРА	Да	Da	Дачкимъ	Datchkym	Дачуръ	Datchoor	Sister
МУЖЪ	Кмари	Kmary	Комоджи	Komodjy	Чашъ	Chash	Husband
ЖЕНА	Цоли	Tsoly	Чили	Cheely	Ъху	Aikhoo	Wife
ДѢВА	Кали	Kally	Озури	Ozoory	Сурагъ	Zoorag	Girl
МАЛЬЧИКЪ	Биджау	Bidjaoo	Бидхау	Bidjaoo	Тшкинта	Tshkynta	Boy
ДИТЯ	Кмацвили, Цвили, Крма	Kmatsvilly, Tsvilly, Krmah	Боши	Boshy	Бобшъ	Bobsh	Child
ЧЕЛОВѢКЪ	Кадци	Kadtsy	Кодши	Kodshy	Маре	Maray	Man
ЛЮДИ	Халхи, Эрნი, Кацни	Khalkhee, Erny, Cartsuy	Маргали	Margalce	Хваи-Маре	Khva-ce-maray	People
ГОЛОВА	Тави, Кави	Tavee, Kavee	Дуди	Doodee	Тхумъ	Tkhoom	Head
ЛИЦО	Пирасса, Сахе, Пирисъсахе	Peerassa, Sakhay, Peeris-sakhay	Пижиши	Peejeeshee			Face
НОСЪ	Цхвири	Tskhveery	Чхинди	Tchkhindee	Иепхна	Yepkhna	Nose
НОЗДРИ	Несто, Нестви	Nesto, Nestvi					Nostril
ГЛАСЪ	Туали, твали	Twaly, Tvaly	Толи	Toly	Те	Tay	Eye
БРОВИ	Царби	Tsarby					Eyebrow
РЕСНИЦЫ	Цамцამი, Цан-цამъ	Khaltay, Erkta					Eyelashes
УХО	Кури	Koory	Уджи	Oodjy	Шдимъ	Shdeem	Ear
ЛОБЪ	Шубли	Shoobly	Куа	Kooa	Никба	Neekba	Forehead
ВОЛОСЪ	Тма	Tma	Тома	Toma	Цату	Patoo	Hair
ЩОКИ	Лока, коба	Loka, Koba					Cheeks
РОТЪ	Пири	Peeree	Пиджи	Pidjee	Пилъ	Peel	Mouth
ГОРЛО	Кҭаркҭанто, Ткели	Kharkhanto, Tkelly					Throat
ЗУБЪ	Кбили, гбили	Kbeely, Gbeely	Кибири	Keebeery	Шдикъ	Shdik	Teeth
ЯЗЫКЪ	Ена	Aina	Нина	Neena	Нинъ	Nin	Tongue
БОРОДА	Цуери, цвери	Tswerry, Tsverry	Примули	Primooly	Уерс	Waray	Beard
ШЕЯ	Кисери, кели	Kissery, Kaily	Кисери	Kissery	Киншжъ	Kinshkh	Neck
ПЛЕЧО	Пхари, мхари	Pkary, Mkhary	Худже	Khoodjy	Мекхеръ	Mekher	Shoulder
ЛОКОТЬ	Дакви, Цкрта	Dakvy, Tskrtah					Elbow
РУКА	Кьҭели, Хели	Kchelly, Khelly	Хе	Kheh	Ши	Shee	Hand
ПАЛЬЦЫ	Тити, Титеби, Титни	Teeteem Teetebby, Titnee	Кити	Keetee	Пхуיע	Pkhooyay	Fingers
НОГТИ	Фчхинли, Пчхели, Прчхилеби	Fchinly, Pehkhelly, Prchkheelebby	Биртеха	Byrtekha	Цжа	Tskhah	Nails
БРЮХО	Муцели	Mootselly					Belly
СПИНА	Зурги	Zoorghy	...		...		Back
НОГА	Феги, Пехи, Пеки	Fayghee, Paykhee, Pekky	Кучхи	Koochkhy	Чишхъ	Cheeshkh	Foot
КОЛѢНО	Мукьли, Мухли	Mookly, Moohkly	Бургули	Boorgooly	Гуей	Gweyee	Knee
КОЖА	Ткьгави	Tkhavee	Тхеби	Tkhebbby	Канъ	Kan	Skin
МЯСО	Кҭорци, Карци	Khortsy, Kartsy	Хорци	Khortsy	Ъху	Yekhoo	Flesh
КОСТЬ	Тсуали, Цзвали	Tswally, Tszvally	Тсуали	Tswally	Тжижу	Tjeeego	Bone
КРОВЪ	Сисхли	Seeskhyly	Сисхели	Seeskelly	Иемескъ	Yemmesk	Blood

პირველი და მისი ქართველური ლექსიკური მასალები: კითხვები და პასუხები

СЕРДЦЕ	გული	Goolee	გური	Gooree	გუ	Goo	Heart
МОЛОКО	რტსე, რძა	Rtseh, Rdzay	ვჯა	Bjah	ირდჯე	Eerdjeh	Milk
СЛУХЪ	გაგონება, სასმენელი	Gogonebba, Sasmeneli					Hearing
ЗРѢНІЕ	ხედვება, ხედა	Kebvelaba, Kedva					Sight
ВКУСЪ	გემონება, გემო	Ghemovneba, Ghemo					Taste
ОБОНЯНІЕ	კნოსვა, კნოსება	Knossa, Knoseba					Smelling
ОСЯЗАНІЕ	შეხება, განხილვა, გურზინობა	Shehkeba, Gankheelba, Goorzee-nova					Feeling
ГОЛОСЪ	ხმა	Khmah					Voice
ИМЯ	სახელი	Sakhely					Name
КРИКЪ	კვირილი, ძახელი	Kveereely, Dsakhely					Cry
ШУМЪ	კაკანი, გრგვინვა, ჩხუბი	Kakanee, Grgveenba, Tchkoobee					Noise
ВОПЛЬ	ტირილიგება, ტება	Teereleegodeba, Tkebba					Clamour
СЛОВО	საუბარი, სიტხვა	Saubaree, Seetkhva					Word
СОНЪ	ძილი, სიზმარი	Dzeely, Seesmaree	ლური	Loree	ლური	Loree	Sleep
ЛЮБОВЬ	სიკვარული, უკვარა	Seekvarooly, Ookvar	უორცა	Worts			Love
БОЛЬ	ტკივილი, სალმობა	Tkeeveely, Salmoba					Pain
ТРУДЪ	გარჩილობა, შრომა, სარდჯელი	Gartcheelova, Shroma, Sardjelee					Toil
РАБОТА	მუშაკობა, მუშაობა	Mooshakova, Mooshaova					Work
СИЛА	ცალი, გონა	Tszalee, Gonay					Force
МОЧЬ	გონე, ძალი	Dzalee, Goneh					Power
ВЛАСТЬ	უპლობა, ხელმციპება, ჩედლება	Cheelova, Chedleba, Khelmsteepaiba					Authority
БРАКЪ	შეუგება, კორცინება	Shayoogleba, Kortseeneba					Marriage
ЖИЗНЬ	ციცოტაშხლე, ცხოვრება	Tsuytsotshkhley, Tskhovraba					Life
РОСТЪ	ტანისეგზილობა, ტანი, აგზა, აზა	Taneesegzdeelova, Tanee, Agzda, Hazda					Stature
ДУХЪ	სული	Soolee					Spirit
СМЕРТЬ	სიკვდილი, სძული	Sikvdeela, Stschoolee					Death
СТУЖА	ციცე, სიციხე, სიცივე	Tseetsyeh, Seetkskeh, Seetseeveh					Cold
КРУГЪ	მგურგალი, მერგვალცი, სიმგრვლე	Mgoorgaly, Mergva-leatsre, Symgrgv-leh					Circle
ШАРЪ	ბურტი, მგურვალე	Boorshy, Mgoorbaly					Globe
СОЛНЦЕ	მზე	Mzeh	ბჯა	Bja	მიჯა	Meej	Sun
МѢСЯЦЪ	მტუარე, მტვარე	Mtwary, Mtvary	ტუა	Toota	მიჯა	Mij	Moon
ЗВѢЗДА	მარსკლავი, ვარსკლავი	Maskulavy, Var-seelavy	მურუცა	Mooroos	ანშკვესკა	Antkvesk	Star
ЛУЧЪ	შუი, სხივი, შარავანდი	Shooshee, Skeevee, Sharavandee					Ray
ВѢТРЪ	ნიავე, კარი, კიერი	Nyahvee, Karee, Kwheeree					Wind
ВИХРЪ	მგრგალიკარი, ბორბალიკარი, გრიგალი						

ზაალ კიკვიძე, ლევან ფანულოძე

БУРЯ	Буки, Врцель-гелва, Нисли	Bookee, Brtselgelba, Neeslee					Storm
ДОЖДЬ	Тцыма, Цвима	Tsuyma, Tsveema	Чима	Cheema	Учга	Ootchga	Rain
ГРАДЪ	Сеткава	Setkva					Hail
МОЛНИЯ	Елва, Елвареба	Elva, Elvareba	Вали	Valy	Елвай	Elvae	Lightning
СНѢГЪ	Товли	Tovlee	Тери	Terree	Мусь	Moos	Snow
ЛЕДЪ	Кинули, Кинувли	Kinnooly, Keenoobly	Ини	Eenee	Кваремь	Kvarem	Ice
ДЕНЬ	Дге	Dgheh	Га	Ga	Дешдуй	Deshdwee	Day
НОЧЬ	Гамь, Гаме	Gam, Gamey	Зери	Zerry	Лесть	Leket	Night
УТРО	Дила	Deela					Morning
ВЕЧЕРЪ	Сагамо, Мцухри	Sagamo, Mtsookhry					Evening
ЛѢТО	Запхули, Целнѣй	Zapkhooly, Tselniee					Summer
ВЕСНА	Газапули	Gazapooly					Spring
ОСЕНЬ	Шамодгома	Shamodgoma					Autumn
ЗИМА	Замтари	Zamtary					Winter
ГОДЪ	Тцелицади	Ttseleetsadee	Цанамацана	Tsanamatsana	Сай	Sahee	Year
ВРЕМЯ	Дро, Жами	Dro, Jamee					Time
ЗЕМЛЯ	Мица	Meetsa	Диха	Deehka	Гимь	Gheem	Earth
ВОДА	Тцхали, Цкали	Tskaly, Tskhaly	Тцхари	Ttskary	Виць	Veets	Water
МОРЕ	Згвеби, Згва	Zgvebby, Zgva					Sea
РѢКА	Бдинаре, Мди-наре	Bdeenary, Mdeenary			Гангалиць	Gangalits	River
ВОЛНЫ	Гелва, Гелвани	Ghelva, Ghelvani					Waves
ПЕСОКЪ	Хуми, Квиша	Khoomy, Kveesha					Sand
ГЛИНА	Тиха, Талахи	Teekhah, Talakhee			Гимь	Gheem	Clay
ПЫЛЬ	Мтвери	Mstverry					Dust
ГРЯЗЬ	Лapi, Талахи	Lapee, Talakhi					Dirt
ГОРА	Килде, Мта	Keeldeh, Mtah	Кирде	Keerdey	Коджъ	Kodj	Mountain
БЕРЕГЪ	Цклисьнапири, Напира, Плато	Tskleesnapeery, Napeera, Plato					Coast
ХОЛМЪ	Севи, Борцви	Sevee, Bortsvee					Hill
ДОЛИНА	Ваке, Бари, Вели	Vakeh, Baree, Velly					Valley
ВОЗДУХЪ	Аэри, аери	Atchry, Hahery					Ar [Air]
ПАРЪ	Орткли, Ортхли	Ortkly, Ortkhly					aipour [Vapour]
ОГОНЬ	Цецхли	Tsetskhlee	Датشه	Datshkhley	емскъ	Hemmek	Fire
ЖАРЪ	Накверцхали	Nakvertskhaly	Нагвердали	Tbeela	Тбила		Heat
ГЛУБИНА	Сигрме, Сигремъ	Seegrmey					Depth
ВЫСОТА	Симагле	Seemagley					Height
ШИРИНА	Сиганѣере, Сиганъ	Seeganyerry					Breadth
ДЛИНА	Сигрце, Сигвъ	Seegrtseh, Seegsay					Length
ДИРА [ДЫРА]	Нахврети	Nakvrety					Hole
ЯМА	Ормо	Ormo					Pit
РОВЪ	Руви, Тхребли	Ruby, Tkhrebly					Ditch
КАМЕНЬ	Ква	Kva	Куа	Koaa	Ква	Kva	Stone
ЗОЛОТО	Окро	Okro	Мокро	Mokro	Окерь	Oker	Gold
СЕРЕБРО	Верцхли, Вор-цхли	Bertskhlee	Кварчъхили	Kvartchkheely	Верцхле	Bertskhle	Silver
СОЛЬ	Марили	Mareely	Жуми	Joomy	Гимь	Gheem	Salt
ЧУДО	Сакурвели, Сак-тирвели, Саква-рели	Sakoorvely					Miracle
ЛѢСЪ	Тке, Тхе, Тмке	Tkeh, Tkheh, Tenkeh					Forest

ТРАВА	Балахи, Тива	Balakhee, Teeva					Grass
ДЕРЕВО	Тхертке, Хь	Tkhertkey, Khay	Тка	Tkah	Тцхека	Tskhekka	Tree
КОЛЪ	Пало, Маргили	Palo, Margheely					Pole
ЗЕЛЕНЬ	Мцванили, Цвалвили	Mtsvaneely, Mtsvan-veely					Verdure

როგორც უკვე აღინიშნა, ელისის რესურსში გამეორებულია ქართველურ ენათა აღმნიშვნელი ის გლოსონიმები, რომლებიც პალასთან გვაქვს, ხოლო ტრანსლიტერაცია შესრულებულია იმ რუსული ვერსიის მიხედვით, რაც წყაროშია (ე.ი. პალასის ნაშრომშია) მოცემული, ცდომილებების ჩათვლით; სიტყვანი თითქმის სრულად აღებულია პალასის ლექსიკონიდან: სულ 129 (130-1) ერთეული; აქედან, ქართული შესატყვისი ახლავს ყველას; მეგრულად თარგმნილია მხოლოდ 61, ხოლო სვანურად – 60).

თუკი, როგორც დასტურდება, სწორედ პ. პალასის ლექსიკონი წარმოადგენს ჯ. ელისის ლექსიკოგრაფიული რესურსის უშუალო შაბლონს, მაშინ რა როლი უნდა შეესრულებინა ამ საქმეში ი. ა. გიულდენშტედტის კავკასიურ კოლექციებს როგორც წყაროს? უპირველეს ყოვლისა, ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ გიულდენშტედტის მიერ ჩაწერილი ლექსიკური მასალა საკმაოდ წარმომადგენლობითია და ღირებულია არა მარტო როგორც ისტორიულად ადრეული, არამედ ასევე როგორც მეტნილად სანდო წყარო. ამასთან დაკავშირებით, ღირსსაცნობია არნოლდ ჩიქობავას კომენტარი:

სიტყვებს თარგმნიდნენ თარჯიმნის მეშვეობით: თვითონ გიულდენშტედტმა არ იცოდა არც ერთი ენა, რასაც კავკასიის მიწა-წყალზე ხვდებოდა (არც რუსული არ იცოდა)... თარგმანი იწერებოდა ლათინური თუ გუთური ანბანით, რაც ცხადია, იბერიულ-კავკასიურ ენათა სპეციფიკური ფონემების აღსანიშნავად საკმარისი ოდნავადაც არ იყო: ასეთი ბგერები მიახლოებით თუ აღინიშნებოდა, მით უმეტეს, რომ ასეთ ფონემათა გარჩევა, როცა ენა არ იცის კაცმა, შეუძლებელია [...] გასაკვირი ასეთი შეცდომები კი არ არის, არამედ ის, რომ მეტი უზუსტობა არ დასტურდება: ეს უთუოდ ი. გიულდენშტედტის, როგორც მეცნიერის, დაკვირვების საფუძვლიანობას მოწმობს (ჩიქობავა 1965: 111).

და მაინც, ელისის წიგნის გამოცემამდე (1788 წ.) გიულდენშტედტის ნაშრომი ბეჭდური სახით არ არსებობდა. ეს განსაკუთრებით ეხება მისი „მოგზაურობანის“ მეორე ტომს, რომელსაც დართული აქვს „Wörterammlung zur Vergleichung der im Caucasus gangbaren Sprachen“ („სიტყვათა კრებული კავკასიაში ხმარებულ ენათა შესადარებლად“) (გიულდენშტედტი 1791: 496-551). ნიშანდობლივია, რომ გიულდენშტედტის ნაშრომის ორივე ტომი სწორედ პალასის რედაქტორობით გამოვიდა. „საყოველთაო“ ლექსიკონზე მუშაობისას მას ხელთ ჰქონდა როგორც გიულდენშტედტის, ისე სხვათა მიერ შეკრებილი მასალები (ბულიჩი 1904: 478-479). ასე რომ, გიულდენშტედტის ნაშრომი შეიძლება მივიჩნიოთ ელისის ლექსიკოგრაფიული კოლექციის მხოლოდ არაძირითად ან ირიბ წყაროდ.

ღირსსაცნობია, რომ ჯორჯ ელისის ეს წიგნი ძალიან მალე ითარგმნა ფრანგულ ენაზე და დამატებითი მასალებით გავრცობილი გამოიცა პარიზში 1797 წელს. სწორედ ამ დამატებითი მასალების წყალობით მის ავტორად ჯ. ელისთან ერთად არაერთი პირია დასახელებული (ედვარდსი და სხვები 1797). სამეცნიერო ლიტერატურაში ამ წიგნის ლექსიკოგრაფიულ ნაწილს შეეხო ნატალია ორლოვსკაია (ორლოვსკაია 1965). ჩვენთვის უდავოდ საგანგებო ყურადღების ღირსია ის გარემოება, რომ ფრანგულ გამოცემაში ზემოაღნიშნული ენობრივი მასალებიცაა გადმოტანილი. სიტყვანი მთლიანად თარგმნილია ფრანგულად, ოღონდ, რაც უნდა გასაკვირი იყოს, ქართული, მეგრული და სვანური შესატყვისების ტრანსლიტერაციები ისევეა გადმოცემული, როგორც ეს ინგლისურ ვერსიაშია, ე. ი. ინგლისური ტრანსლიტერაციით, რაც, ბუნებრივია, ფრანგულენოვან მკითხველს ბევრს ვერაფერს მისცემდა.

სიტყვანის შედგენილობა და მეთაური სიტყვების თანამიმდევრობა თითქმის იდენტურია ინგლისურისა (ორგან არ ემთხვევა ინგლისური და ფრანგული ვერსიების თანამიმდევრობა; ეს ეხება „ზაფხულისა“ და „ნახვრეტის“ აღმნიშვნელ სიტყვებს: ინგლისურ წიგნში ჯერ გვაქვს Summer „ზაფხული“ და შემდეგ Spring „გაზაფხული“, ხოლო ფრანგულში პირიქითაა: ჯერ არის Printemps „გაზაფხული“, მის მომდევნოდ კი Eté „ზაფხული“; ინგლისურში გვაქვს Breadth „სიგანე“, Length „სიგრძე“, Hole „ნახვრეტი“, ხოლო ფრანგულში – Trou „ნახვრეტი“, Langueur „სიგანე“, Longueur „სიგრძე“).

სიტყვათა თარგმანი ადეკვატურია; მხოლოდ ერთადერთ შესაბამისობაზე მიუთითებს ნ. ორლოვსკაია; ეს ეხება სიტყვას „შრომა“ (ინგლისურში გვაქვს toil), ხოლო ფრანგულში არის peine, რომელიც არ წარმოადგენს მის შესატყვისს (ორლოვსკაია 1965: 225). და მაინც, მიუხედავად რიგი ნაკლოვანებისა, ეს ნაშრომი ინარჩუნებს ისტორიულ ღირებულებას, რადგანაც იგი წარმოადგენს პირველ ბეჭდურ ფრანგულ-კავკასიურ ლექსიკოგრაფიულ რესურსს.

აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ XIX საუკუნის დასაწყისში ხსენებული ფრანგულენოვანი წიგნი თარგმნეს რუსულ ენაზე (შიშკევიჩი 1810), მაგრამ, რადგანაც ამ გამოცემას სიტყვარები არ ახლავს, იგი ჩვენი განხილვის საგნად ვერ იქცევა.

ელისის წიგნი რომ კომპილაციური ნაშრომია, ამას ავტორისავე სიტყვებიდან ვგებულობთ, მაგრამ მისი კომპილაციურობა ვერ აკნინებს მის გამორჩეულ მნიშვნელობას როგორც კავკასიისა და კავკასიური ენების შესწავლის ერთ-ერთ ადრეულ ბრიტანულ ნიშანსვეტს. ასევე უაღრესად ფასეულია ის ფაქტიც, რომ თავის მხრივ იგი გახდა წყარო ფრანგულენოვანი ნაშრომისათვის, რომელიც უდავოდ საყურადღებოა მასში მოწოდებული ისტორიულ-ეთნოგრაფიული და ენობრივი მასალის გადმოცემის თვალსაზრისით.

შენიშვნები

- ¹ რაც უნდა გასაკვირი იყოს „ბრიტანული ენციკლოპედია“ გვანჯდის უმართებულო ცნობას, რომ თითქმის იგი დაიბადა ლონდონში (ჰუპერი 1910: 293).
- ² ნიშანდობლივია, რომ ეს ნაშრომი დასახელებული აქვს ო. უორდროპს თავისი წიგნის ბიბლიოგრაფიულ განყოფილებაში (უორდროპი 1888: 175); ავტორი არც აქაა მითითებული. ეს არ არის გასაკვირი, რადგანაც აქ იგი სარგებლობს ისეთი წყაროთი, სადაც ჩვენთვის საინტერესო წიგნი ასევე ანონიმურადაა წარმოდგენილი (მიანსაროვი 1874-1876: 13). არც ესაა მოულოდნელი, რადგან ჯერ კიდევ XIX საუკუნის დასაწყისში დიდ ბრიტანეთში მრავალი სწავლული იცნობდა ამ წიგნს, მაგრამ არაფერი იცოდა მისი ავტორის ვინაობის შესახებ; ასე, მაგალითად, ჩარლზ ვალანსი (1731-1812), რომელიც უხვად იყენებს ჩვენთვის საინტერესო ნაშრომიდან აღებულ მასალებს, აცხადებს: „მე დიდად ვარ დავალებული ამ ანონიმი სწავლულისაგან“ (ვალანსი 1804: 8).
- ³ როდესაც წინამდებარე სტატია დასრულებული იყო და რედაქციაში გასაგზავნად ვამზადებდით, ჩვენთვის ცნობილი გახდა, რომ გამოქვეყნდა კიდევ ერთი ნაშრომი ამ საკითხზე (მარგალიტაძე, ჭილაძე 2021).
- ⁴ არსებობს ცნობა, რომ 1778-1788 წლებში ჯ. ელისი გახლდათ მოსკოვში ინგლისის დიპლომატიური წარმომადგენლობის თანამშრომელი (ათალიკოვი 2010: 146).
- ⁵ დედანში კორექტურული შეცდომაა; კვადრატულ ფრჩხილებში წარმოდგენილია სიტყვის მართებული დაწერილობა.
- ⁶ დედანში კორექტურული შეცდომაა; კვადრატულ ფრჩხილებში წარმოდგენილია სიტყვის მართებული დაწერილობა.
- ⁷ ნიშანდობლივია, რომ პ. ს. პალასთან საერთოდ არ გვხვდება ტერმინი „грузинский;“ თავის დროზე ჩვენ კრიტიკულად მიმოვიხილეთ ელისისეული გლოსონიმები (ენათა სახელწოდებები) და სათანადო განმარტებებიც დავურთეთ (კიკვიძე, ფაჩულია 2019: 2021).
- ⁸ ელისისეულ ქართველურ ენათა ცხრილში არ ჩანს მხოლოდ ერთი სიტყვა პალასის სიტყვანიდან; ეს არის 80. Вихрь. საბოლოოდ, პალასის ლექსიკონის პირველ ტომში გვაქვს 130 სიტყვა-სტატია, ხოლო ელისთან – 129 (ვგულისხმობთ ქართველური ენების ცხრილს). ამ მხრივ, სხვადასხვა მოდულს შორის რაოდენობრივი განსხვავებები დასტურდება (იხ. კიკვიძე, ფაჩულია: 2021).

დამონშებანი

ათალიკოვი 2010: В. Аталиков (Сост.). *Кавказ. Европейские дневники XIII-XVIII веков*, Нальчик, Издательство М. и В. Котляровых.

ანონიმი 1788: *The Monthly Review, or, Literary Journal* Vol. 79, London, Griffiths.

ბულიჩი 1904: С. К. Булич. *Очерк истории языкознания в России*, Санкт-Петербург, Тип. М. Меркушева.

გიულდენშტადტი 1791: J. A. Güldenstädt. *Reisen durch Russland und im Caucasischen Gebürge*, B. 2, St Petersburg, Kayserliche Akademie der Wissenschaften.

ედვარდსი და სხვები 1797: B. Edwards, G. Ellis, A. B. F. Baert, G. E. J. de Sainte Croix. *Mémoires historiques et géographiques*

sur les pays situés entre la mer noire et la mer caspienne: avec un vocabulaire des dialectes et deux cartes, auxquels on a joint un voyage en Crimée, Paris, Jansen.

ელისი 1788: G. Ellis. *Memoir of a Map of the Countries Comprehended Between the Black Sea and the Caspian; with an Account of the Caucasian Nations, and Vocabularies of Their Languages*, London, J. Edwards.

ელისი 1789: G. Ellis. *History of the Late Revolution in the Dutch Republic*, London, J. Edwards.

ვალანსი 1804: C. Vallancey. *Collectanea de Rebus Hibernicis*, vol. 6, Dublin, Graisberry and Campbell.

კენედი და სხვები 1971: J. Kennedy, W. A. Smith, A. F. Johnson. *Dictionary of Anonymous and Pseudonymous English Literature*, Vol. 4, New York, Haskell House.

კიკვიძე, ფაჩულია 2019: Z. Kikvidze, L. Pachulia. *Prior to D. R. Peacock: Notes on the earliest English-Megrelian Lexicographic resource*, 9th International Research Conference on Education, Language and Literature. *Proceedings Book*, Tbilisi, IBSU; pp. 450-460.

კიკვიძე, ფაჩულია 2021: Z. Kikvidze, L. Pachulia. *George Ellis's 130 English Words and Their Equivalents in Caucasian Languages (Evidence from his 18th c. book), General and Specialist Translation / Interpretation: Theory, Methods, Practice: International Conference Papers*, Kyiv, Agrar Media Group; pp. 226-234.

ლაუნდსი 1834: W. T. Lowndes. *The Bibliographer's Manual of English Literature*, Vol. 7, London, William Pickering.

მარგალიტაძე 2014: თ. მაჩგალიტაძე. ინგლისურ-ქართული დექსიკოგრაფია. ქართველოლოგი 20, <<http://kartvelologi.tsu.ge/public/ge/arqive/8/7>>

მარგალიტაძე, ოძელი 2019ა: თ. მარგალიტაძე, მ. ოძელი. ინგლისურ-ქართული დექსიკოგრაფიის ისტორიის ერთი საინტერესო ფუძედი, საერთაშორისო კონფერენცია მიძღვნილი ჰამუს ჰასკისადმი „იდეოლოგია და დინამიკის გუნი იდეები“ (12-14 სექტემბერი, 2019); *პროგრამა და თეზისების კრებული*, თბილისი, გიგონი; გვ. 50-52.

მარგალიტაძე, ოძელი 2019ბ: თ. მარგალიტაძე, მ. ოძელი. წინასიტყვაობა. წიგნში: უოხეიკი, მ. ინგლისურ-ქართული დექსიკონი, თბილისი, თსუ, დექსიკოგრაფიის ცენტრი; გვ. 7-12.

მარგალიტაძე, ჭილაძე 2021: მ. მარგალიტაძე, ს. ჭილაძე. ინგლისურ-ქართული დექსიკოგრაფიის უცნობი ფუძედეები (ჭოჩხ ელისის ქართველური ენების შედარებითი დექსიკონი), თბილისი.

მიანსაროვი 1874-1876: M. Miansarof. *Bibliographia Caucasica et Transcaucasica*, St.-Petersbourg, J. Bakst et Hohenfelden & Comp.

ორლოვსკაია 1965: Н. Орловская. *Грузия в литературах западной Европы в XVII-XVIII веков*, Тбилиси, Издательство Тбилисского университета.

ორლოვსკაია 2013: Н. Орловская. *Очерки по вопросам литературных связей*, Тбилиси, Русский клуб.

ოძელი 1998: მ. ოძელი. ქართულ-ინგლისური დიგრაფიული უთიეითობის ისტორიისათვის, თბილისი, თსუ გამომცემლობა.

პალასი 1787: P. S. Pallas. *Linguarum totius orbis vocabularia comparativa: augustissimae cura collecta. Sectionis primae, linguas Europae et Asiae complexae*, Petropoli, Schnoor.

პეტრენკო, შტაინი 2017: Д. И. Петренко, К. Э. Штайн. Жанр «Memoir of a Map» в лингвогеографии XVIII века. *Известия южного федерального университета, Филологические науки* 3: 113-120.

სურგულაძე 1977: მ. სურგულაძე. ინგლისური ცნობები საქართველოს შესახებ XII საუკუნიდან XIX ს. შუა წლებამდე. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, 184: 170-188.

უორდროპი 1888: O. Wardrop. *The Kingdom of Georgia. Notes of Travel in a Land of Women, Wine, and Song*, London, Sampson Low, Maarston, Searle, and Rivington.

ყიასაშვილი 1963: ნ. ყიასაშვილი. ერთი უნიკალური წიგნის შესახებ. დიგრაფიული საქართველო, 26 ივლისი.

მიშკევიჩი 1810: *Историкогеографические записки о странах, лежащих между морями Черным и Каспийским, содержащие новейшие подробности описания живущих оных народов и достопамятности древнего и нынешнего тех земель местоописания*, Пер. с фр. Ф. Шишкевича, Санкт-Петербург, тип. Шнора.

ჩიქობავა 1965: ა. ჩიქობავა. იბერიულ-კავკასიური ენათა შესწავლის ისტორია, თბილისი, განათლება.

ჰუპერი 1910: *Encyclopaedia Britannica. A Dictionary of Arts, Sciences, Literature and General Information*, 11th edition, Volume 9, ed. by H. E. Hooper, New York, Encyclopaedia Britannica Company.

GEORGE ELLIS AND HIS KARTVELIAN LEXICAL DATA: QUESTIONS AND ANSWERS

Zaal Kikvidze

Arnold Chikobava Institute of Linguistics,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
zaal.kikvidze@tsu.ge

Levan Pachulia

Sokhumi State University
L_pachulia@yahoo.com

In the present paper we discuss the Kartvelian lexical data in *Memoir of a Map of the Countries Comprised Between the Black Sea and the Caspian; with an Account of the Caucasian Nations, and Vocabularies of Their Languages*, written by George Ellis, a British poet and diplomat, and published in London in 1788. Following a detailed review of what has been known in the literature about the book and its author, we place a particular emphasis on the lexicographic data of the languages of the Caucasus, appended to the book, with special reference to those of the Kartvelian languages. This module includes translations of 129 English headwords into Georgian, Megrelian, and Svan (Laz data do not appear in the collection).

Judging from the terminology, wordlist, translation errors, transliteration conventions, etc., we established its direct and oblique sources. The book is a remarkable landmark in the history of Caucasus Studies as one of the first accounts of the Caucasus and the Caucasian languages published in English.

In its turn, George Ellis's compilation became a source for another work, an elaborated and revised translation of his book into French which is significant for its rendering of historical, ethnographic, and linguistic data related to the Caucasus.